

První čs. aršíky - aneb stále je co objevovat

Oproti všeobecnému mínění prvními československými aršíky nejsou ty z vydání Kde domov můj? 1934, protože je pošta výslovně nazvala *grafické listy* (a tak je také např. katalog Michel dodnes uvádí). Skutečné aršíky vyšly až o tři roky později, k Celostátní výstavě poštovních známek Bratislava 1937, a byla to dvojčata: Ve stejný den, 24. října, v nákladu bezmála 850.000 kusů vyšel aršík příležitostný a v nákladu 212.000 kusů aršík novinový (ve skutečnosti však rovněž příležitostný, jen na něm byly použity novinové známky – k vyplácení novinových zásilek však byl použit jen v nepatrném počtu). Loni jsme si tedy připomněli, že od této události uplynulo rovných osmdesát let.

FRANTIŠEK BENEŠ – MAREK VRBA

Oba tyto aršíky – zejména však příležitostný – vzbudily ve své době velkou pozornost, a především investiční očekávání. Po rychlých a svou výši až šokujících nárůstech cen prvních aršíků jiných států z první poloviny 30. let, například WIPA, NABA, Vaduz (a samozřejmě i našich KDM?) nabývali sběratelé i nesebřatelé dojmu, že objevili zdroj snadného a zaručeného výděлку – nové poštovní známky a především aršíky. Zájemci si u pošty subscribovali ten bratislavský příležitostný po celých stokusových balíčcích, obchodníci v inzerátech nabízeli jeho nákup i prodej ve velkém i malém, cena stoupala – ale zanedlouho se všechna očekávání zhroutila jako domeček z karet. Aršíků bylo prostě moc, takže brzo nebyl nikdo, kdo by do nich chtěl ještě investovat. Vyšroubované ceny se vrátily do normálu, tedy někam k nominální hodnotě a časem dokonce pod ní (poměr tehdejšího a dnešního základního poštovního je 1 : 19, takže nominální hodnota aršíku 1,50 Kč odpovídá dnešním necelým třiceti korunám; katalogovou cenu má však polovinu – což je po osmdesáti letech věru hubený výsledek, díváme-li se na věc očima tehdejšího spekulanta). Vedle výrazně vyššího, než původně naznačovaného nákladu k tomu jistě přispěla velmi dobrá práce tiskárny Česká grafická Unie, protože se na aršíku vyskytuje jen velmi málo výraznějších výrobních vad. Situaci nezachraňují ani tři katalogizované typy (tečka na pravém okraji známky 1 Kč), protože se v rámci nákladu vyskytují vcelku rovnoměrně.

Novinový sourozenec je na tom o poznání lépe. V tiskové formě byl zastoupen 6x, pokaždé přitom obsahoval 25blok známek z jiné části některé z původních knižtiskových stokusových desek, takže se na nich vyskytují různé deskové vady a lze rozlišit šest základních typů aršíků. Samostatně byl přisazen nápis, který se nadto někdy posunul, takže lze rozlišit podtypy. Navíc na samotné výstavě bylo vtištěno malé množství aršíků z odlišné desky, čímž vznikl typ sedmý, nejzářivější. Aršíky jsou to velké, neforemné, snadno se krouží a lámou, takže ze sotva čtvrtinového nákladu oproti aršíku příležitostnému mohou specializovaní sběratelé sestavit mnohem méně souborů v bezvadné jakosti. I tak je ale jeho katalogová cena pořád nevyšší, v nejběžnější variantě 50 Kč, což ve shora uvedeném přepočtu zhruba odpovídá jeho tehdejší nominální hodnotě.

Generální i mírně specializovaní sběratelé jsou tedy se zastoupením obou aršíků ve sbírce rychle hotoví. Trochu těžší to mají sběratelé specializovaní a studijní, kteří svůj zájem mohou rozšířit na zkusmé tisky zná-

mek, které se vyskytují především u aršíku příležitostného. Vzhledem k tomu, že byl zhotoven ocelotiskem z plochých desek, zdánlivě přitom nehrozí výraznější nebezpečí ze strany padělatelů – věrohodně napodobit tisk z hloubky, zejména pokud jde o tak robustní rytiny, jako jsou tyhle Seizingerovy, je snad nemožné (to samozřejmě musíme rychle zaklepat!). Nebezpečí však hrozí u vzácně se vyskytujících zkusmých tisků ostatních součástí aršíku, tedy nápisů a znaků, které byly v přípravné fázi zhotoveny knižtiskem. Tady je samozřejmě namístě opatrnost, protože tato technika byla – a je dosud – běžně dostupná.

O bratislavských aršících vyšla řada pojednání, s odkazy na některé se můžete seznámit na konci tohoto článku. Nemusíte přitom chodit do knihovny, většinu z nich naleznete na www.filaso.cz.

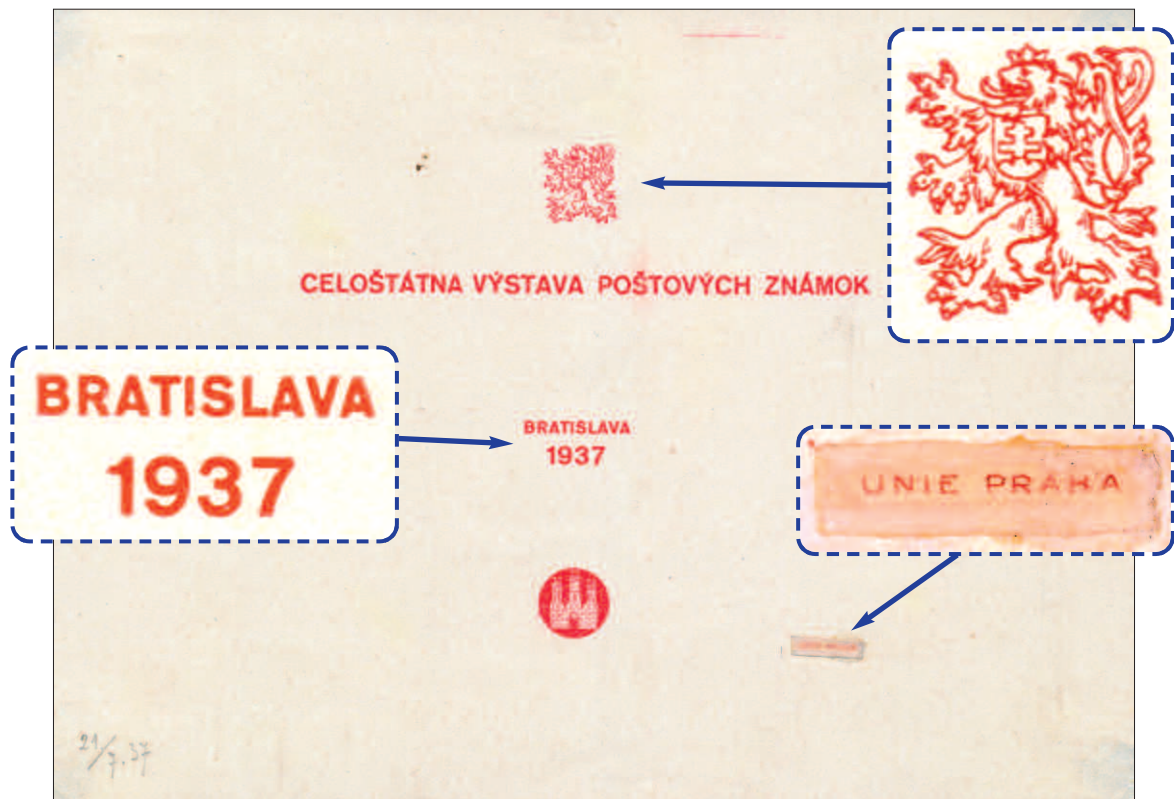
Dnes k nim připojíme poznámku o zkusmém tisku zhotoveném knižtiskem, obsahujícím většinu součástí budoucího aršíku mimo vlastní známky, o nichž bylo už v této fázi rozhodnuto, že budou tištěny z hloubky – jako ostatně všechny příležitostné a výplatní známky v té době. Zda tyto ostatní součásti aršíku (nápis a znaky) měly být rovněž ocelotiskové a knižtisk sloužil jen pro představu, nebo se uvažovala podoba knižtisková (nakonec nepoužitá), by se snad dalo zjistit badáním v archivu vydavatele, tedy ministerstva pošt a telegrafů, uloženém ve Státním ústředním archivu. Tato otázka však pro náš dnešní článek není významná, proto se jejím zodpovězením nezabýváme.

První nám předložený „knižtiskový“ zkusmý tisk aršíku (s dolepenými ocelotiskovými zkusmými tisky známky 50 h) popsal F. Beneš ve Filatelii 8/2013.

Neznámá podoba prvního československého aršíku

Málo se ví, že první československý aršík vyšel až v roce 1937, a to k výstavě poštovních známek v Bratislavě. Předchozí „aršíky“ Kde domov můj? 1934 totiž pošta označila jako „grafické listy“, a tak je také vede katalog Michel. Ten bratislavský v něm má tedy číslo 1. Přesto dodnes patří k běžným a z těch prvorepublikových má nejnížší známku. To sběratelům umožňuje, aby se na něj badatelsky zaměřili a z cenově dostupného materiálu vytvořili zajímavou sbírku, nebo i exponát. Jejich odtzobou bývají otisky rytin obou známek, vzácně se vyskytují různé velké výrobní vady či aršíky nehotové. V listopadové aukci Profil však bude nabídnuto něco dosud neznámého – nejspíš unikátní zkusmý tisk z údobí přípravy aršíku, ukazující, že původně byl chystán v poněkud jiné podobě. Pochází z pozůstatosti vysokého úředníka tehdejšího ministerstva pošt a telegrafů a zajímavě na něm je, že znaky a nápis jsou vtištěny knižtiskem přímo na jeho plochu, na níž potě byly dolepeny dva otisky rytiny známky 50 h v zelené a červené barvě.

Zkoumaný zkusmý tisk aršíku se zvětšenými vyobrazeními odlišných částí.

Nyní nám byl nám předložen jiný zkusmý tisk aršíku, jehož všechny součásti byly rovněž zhotoveny knihtiskem (v odlišných barvách od předchozího), s výjimkou názvu tiskárny, který je ocelotiskový a na zkusmý tisk byl dolepen na malém proužku papíru. Prodán byl v 54. aukci Burda jako položka číslo 639. V levém dolním rohu je tužkou provedeno datum 21/7.37, které by mohlo odpovídat době zhotovení tisku, při znaleckém zkoumání však k němu samozřejmě můžeme přihlížet jen velmi okrajově.

Oba vyobrazené zkusmé tisky aršíku mají shodné znaky a od aršíku vydaného se liší tiskovou technikou, absencí tisku známek, barvou, nemají vytištěn název tiskárny (na druhém je dolepen), tvar letopočtu 1937 je odlišný (u 7 chybí svislý výstupek na konci horní příčky), lev ve znaku nemá rámeček.

Už jsme řekli, že na prvním zkusmém tisku aršíku jsou dolepeny otisky původní rytiny známky 50 h, na druhém je nalepen pouze proužek papíru s názvem tis-

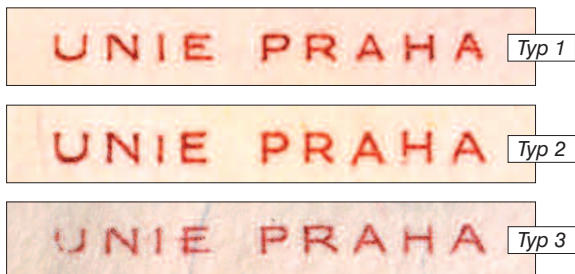
kárny. Ten je na první pohled podobný jako u vydaného aršíku, takže je třeba zjistit, zda z něj nebyl vystřižen a na knihtiskový zkusmý tisk dodatečně dolepen (například pro zvýšení jeho atraktivnosti).

Ve zvětšení je vidět, že proužek papíru byl na zkusmý tisk přilepen lepidlem, a nikoli lepem na jeho zadní straně (což však pro naše zkoumání nemá význam a uvádíme to jen pro úplnost).

Důležité naopak je - jak zjistil M. Vrba -, že papír je silnější než u vydaného aršíku, a na rozdíl od něj je nežilkovaný. Odlišný je i tvar písmen a tisk je částečně zdvojený - což se u vydaného aršíku nevyskytuje. Uvedené skutečnosti svědčí o tom, že proužek s nápisem nemohl být vystřižen z vydaného aršíku a na zkusmý tisk dodatečně dolepen. Zda šlo o kusmo vyrytý nápis, nakonec v této podobě nepoužitý, nebo výstřižek z jiného tisku, by mohlo být rovněž předmětem zkoumání, pro účely tohoto článku to však má jen okrajový význam.

Nahoře proužek papíru s nápisem, nalepený na zkoumaném zkusmém tisku aršíku, vpravo nápisy z jednotlivých typů vydaného aršíku (byly zjevně ryty jednotlivě).

TRIBUNA FILATELISTŮ

Předplácí se: na celý rok Kč 20:40, na půl roku Kč 10:20, Praha II, Národní třída číslo 18.

NEZÁVISLÝ ČTRNÁCTIDENÍK ČESKOSLOVENSKÝCH SBĚRATELŮ

Číslo 9. (Ročník XVII.) V Praze 30. dubna 1937. Jednotlivé číslo 1 Kč

I. návrh na bratislavský aršík

Řík agilnímu bratislavskému výstavnímu výboru můžeme již dnes zobraziti první návrh výstavního aršíku. Dle něho bude provedena teprve rytina, při čemž není ještě s konečnou platností rozhodnuto, nebudou-li v kresbě Popradského plesa či Štefáni-

kovy mohly provedeny změny. Nutno si také přimysliti krásnou rámečkovou perforaci, která spojí obě známky, 50 h modrou a 1 Kč červenou s bílou ploškou velikosti známky.

V právě vydaném propagačním spise uveřejněny jsou podrobné podmínky pro subskribenty, kteří si objednají známky přímo u výstavního výboru. Text těchto podmínek uveřejňujeme doslovně:

I. Subskribce výstavních bločků bude zahájen dňem 1. mája 1937 a končí 30. júna 1937 o 18. hodine. Objednávky pozdějšie došle nebudú prijaté.

A proč tyto knihtiskové zkusmé tisky vůbec vznikly? Na to odpovídá článek v časopisu Tribuna filatelistů č. 9 z 30. 4. 1937 (obrázek nahoře).

Obsahuje vyobrazení zkusmého tisku nesoucího stejné znaky jako oba zkusmé tisky vyobrazené v našem článku – nápisy a znaky jsou zjevně rovněž knihtiskové (a místo známek jsou nalepeny fotografie jejich návrhů), číslice 7 je bez výstupku a lev ve znaku bez rámečku.

Takovýchto zkusmých tisků je známo jen několik kusů, a každý je jiný – to by mohlo svědčit o tom, že nejde o materiály zhotovené pro filatelisty (což v té době bylo poměrně běžné), ale o tisky zhotovené skutečně pouze pro potřeby vydavatele, rytce a tiskárny (a zřejmě i propagace). Tím jsou samozřejmě zajímavější a pro studijní sběratele přitažlivější.

Na závěr zmiřme dobovou zmenšeninu aršíku (9x7 cm), vyobrazující původní návrh a zhotovenou rovněž knihtiskem (texty ze sazby, lev z pérového štočku, známky a dolní znak autotypicky). Původ tohoto tisku je však soukromý a účel pravděpodobně propagační. Zhotoven byl zjevně dlouho před vydáním aršíku, o čemž vypovídá exemplář vylepený na dopisnici (obr. vpravo), opatřený příležitostným razítkem s datem 5. 7. 1937. My o něm hovoříme proto, aby jej některý méně zkušený sběratel nezaměnil za skutečný zkusmý tisk; na rozdíl od nich jde o suvenýr nevelké ceny. ■

Poděkování kolegovi Josefu Chudobovi za pomoc při vyhledávání článků na toto téma.

18 • FILATELIE 7/2018

Literatura:

- I. návrh na bratislavský aršík; TF 145/1937.
- Bratislavské aršíky - převrácená perforace; Filatelistická revue 347/1937.
- Der geschchnittene Bratislava Block!; Der Philatelist 34/1938.
- Morovics, T.: TD aršíku Bratislava 1937; F 748/1988.
- Morovics, T.: Bratislava 1937 - nové poznatky; Filatelie 334/1990.
- Beneš, F.: Neznámá podoba prvního československého aršíku, Filatelie 8/2013, s. 37.
- Beneš, F.: Nejvzácnější aršík ČSR I, F 7 a 8/1997, s. 1.